כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח



בס"ד ■ יום שני ■ פרשת מקץ ■ כ"ה כסלו ה'תשפ"ב ■ 29.11.2021 ■ גליון מס' 660

התגלות שמיימית לקראת חנוכה

/ הרב משה מיכאל צורן, "קול ברמה"

את הסיפור שיתואר כאן אפשר לפתוח ללא שום הקדמות. התובנות הנלמדות ממנו הן כל-כך ברורות, קולעות וחד-משמעיות, שחבל 'לבזבז את הנייר' על מילות פתיחה.

רק דבר אחד כדאי להדגיש: האנשים המספרים את דבר-החלום הם כל-כך לא דמויניים, שאפשר להאמין לכל מילה היוצאת מפיהם. שיחותיו ודרשותיו של המגיד הגאון רבי מנחם שטיין שליט"א אינן מפליגות אף פעם על כנפי הדמיון, אלא נסובות על עניינים שכליים. לכן, גם אם מדובר בחלום, זה אמיתי ובר-קיימא. לחלוטין.

הציבור אולי עוד זוכר היטב את התפילות החמות, רוויות-הדמע, שהתפללנו כולנו על האברך המופלג, הצדיק וירא-השמים, הרה"ג רבי אוריה שטיין זצ"ל, שנפטר לפני 8.5 שנים. אבל ניצחו אראלים את המצוקים, והוא עלה השמיימה ביום המר' ניסן תשע"ג. 4 יתומים - 3 בנים ובת - הותיר אחריו רבי אוריה זצ"ל, והאבא-הסבא, הגאון רבי מנחם שטיין שליט"א, אומר שמיד עם הפטירה ידע שעכשיו מוטל עליו לקיים את הפסוק 'והודעתם לבניך ולבני-בניך' וכו', ולקח את 4 היתומים תחת חסותו, גם בכל מה שקשור לתחום החינוכי. 3 הבנים לומדים בחיידר בירושלים, 'ואני עומד בקשר עם המלמדים שלהם, ומשגיח על המשך חינוכם הטהור', מספר הגר"מ שליט"א.

והנה, אחד הילדים, בלומדו בכיתה נמוכה, נחלש לפתע בלימודיו. מיד עם היוודע לנו הדבר, מספר הסבא שליט"א, נרתמנו לחזקו ולעודדו בכל הדרכים האפשריות. ברם, מה שקרה תקופה קצרה לאחר-מכן גרם לנו להלם מצד אחד, ולחיזוק האמונה בכלל, והאמונה בהשארת-הנפש בפרט.עם תחילת ימי החנוכה מתקשר אלינו אברך המתגורר בשכונת בית-וגן בירושלים, שהיה בקשר צמוד-צמוד עם בננו המנוח, וב-6 השנים האחרונות לחייו היה לו לעזר רב, ועמד לימינו בכל התחומים. כאשר האברך הזה שאל אותנו האם אחד מילדיו של בננו נחלש לאחרונה, נתקפנו באלם, ולא ידענו כיצד הגיע הדבר לאוזניו...

ואז הוא מספר לנו גופם של דברים. כבר לפני תקופה התגלה אליי בנכם הצדיק בחלום, וגילה לי שכיון שאחד מילדיו נחלש קמעה בלימודיו, אין לו מנוחה בעולם העליון, שהרי 'ברא כרעא דאבוהא', הבן נחשב כמו הרגליים של האב, המעניקות לו גובה וניידות, וכשאחד הילדים נחלש, זה לא נותן לי מנוחה. בנכם הוסיף ואמר: 'אגלה לך משהו, והוא, שבימי החנוכה נפתחים שערי שמים לתפילות, במיוחד על שערי-הצלחה לחינוך הילדים, ומה שאי אפשר להתפלל כל השנה, ניתן לעשות בימי החנוכה. 'חנוכה', כידוע, הוא לשון 'חינוך', ועל הנרות נאמר "נר ה' נשמת אדם", וגם התפילות לימי החנוכה המובאות בסידורו של רבי יעקב עמדין עוסקות בעיקר בענין הצלחת הילדים וגידולם לתורה וליראה. לכן אבקש ממך שתיגש להוריי ותגיד להם שאני מבקש שיתפללו בפרט בימי החנוכה על הילד, שיחזור למצבו הקודם, ויעלה בתורה וביראת שמים. האברך מספר שלאחר שהתעורר לא שם ליבו יותר מדי לדברי החלום, והמשיך בשגרת החיים. לא עברו ימים אחדים ובנכם התגלה אליי שנית, וביקש שאגש אל הוריו ואבקש שיקדישו את ימי החנוכה לתפילות על הילד. גם הפעם לא נתתי את לבי לכך, אבל אמש התגלה אליי בנכם בפנים זועפות וגער בי מדוע אינני מקיים את דבריו, וביקשני בכל לשון לעשות זאת מיד. הוא אמר לי, 'אתה יודע כמה קשה לקבל רשות מבית דין של מעלה להופיע בחלום אל אדם בעולם הזה, שהרי זה נגד כללי הבחירה', ואם נתנו לי רשות כזו אני מבקש שתקיים את בקשתי. הרי היינו חברים טובים, ואיך זה שאינך מקיים את דבריי"?!

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

החשמונאים והמתיונים
בתוך הלכות חנוכה שהובאו בגמרא בפרק שני במסכת שבת. בה אנו...
המשך בעמ' 2

כוחה של מסירות הירואית
הרב אהרן דב הלפרין, עורך השבועון "כפר חב"ד", הטלטל עשרות שנים...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף
חנוכייה חכמה (הדלקת נרות חנוכה ע"י אפליקציה)...
המשך בעמ' 4

מרגלים אתם
כשיוסף והאחים נפגשים לראשונה, לאחר עשרים שנה. הוא מאשים...
המשך בעמ' 7

סיפורים לחנוכה

"להודות ולהלל לשמך הגדול"

איך מדליקים את נרות חנוכה
המשך בעמ' 8

שביבים
- *החנוכיות הממושכנות*
- *מדוע ערך הרה"ק מראפשיץ גלגול שלג קודם הדלקת הנרות?...*
- *להתרחק מהבלי השחוק*
- *להתפלל על אתרוג מהודר בחנוכה*
- *פתילות לנר חנוכה*
- *כוח וסגולת הזמן*
- *בדידי הוי עובדא*

המשך בעמ' 10

ויהי לשון צעד
"ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם..." מבאר רבינו אור החיים...
המשך בעמ' 13

חנוכה נוסח תימן
שמונת ימי החנוכה לא היו ימים מיוחדים כמו שאר החגים ולא נקרא...
המשך בעמ' 13

באותו בוקר התעוררתי כבר בפאניקה, ומיד אני מתקשר אליכם כדי להודיעכם את דבר החלום, ולשאול האם אכן אותו ילד נחלש בתלמודו בתקופה זו, ואז יתברר שהחלום אמיתי לגמרי. ואל תגידו שהחלום הגיע אליי מפני שהרהרתי ביום בנושאים אלה, כי לא הייתי מודע כלל לכל הדברים שבנכם העלה בחלום. וכיון ששמעתי שהכול נכון, ואחד הילדים אכן נחלש בלימודיו, מתברר שהחלום הוא אמיתי לגמרי.

רבי אוריה זצ"ל הוסיף ואמר לי, סיפר האברך, שהסיבה שהוא מתגלה אליי, ולא להוריו, היא, שאין הוא רוצה להפחידם יתר על המידה, כיון שאחרי הכול הם לא ראו אותו כבר כמה שנים... כמו-כן הסביר שבשמים לא נתנו לו רשות להתגלות לאימם של הילדים (הלא היא אשתו לשעבר), כיון שהיא נישאה כבר בס"ד בזיווג שני. הוא גם ביקש שימסור לאימו, הלא היא הרבנית שטיין, ברכת יישר-כוח על תפילותיה למען הילדים, ושיאמר לה שתפילותיה עושות רושם בשמים. הגר"מ שטיין מציין שאכן לאחר פטירת בנם הוסיפה רעייתו תחי' כ-20 דקות בתפילתה, כדי להתפלל על הנכדים היתומים, ועתה היא קיבלה 'אישור' מלעילא שהתפילות אכן מתקבלות! ואוריה ידע את הכול... גם על תפילותיה של אימו תחי', וגם על כך שרעייתו האלמנה כבר נישאה בזיווג שני! האברך מבית-וגן התקשר אלינו לפני הלילה הראשון של חנוכה, מה שאכן העניק לנו את היכולת לחזק את תפילותינו בימי החנוכה להצלחת הנכדים. ואכן, בסיעתא דשמיא, הילד עלה על דרך המלך כחודש לאחר חנוכה.

הוא סיפר עוד, שבאופן ספונטני שאל את רבי אוריה 'הנך נראה כל-כך טוב, עם שתי עיניך, היכן הרטיה שהיתה על עינך השמאלית כ-6 שנים, הרי ראית רק בעין אחת! כיצד יתכן שעכשיו אתה רואה בשתי העיניים'?! והנפטר השיב לו: 'מה קרה לך? אתה הרי אברך שלומד תורה! וכי שכחת שהגוף הוא רק מעטפת עור ובשר, ולאחר הפטירה 'הרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה'. באמצעות הנשמה אני רואה עכשיו פי כמה וכמה יותר ממך'! - - -

קיבלנו כאן עדויות ברורות מן שמיא להשארת הנפש, לדין-וחשבון שנעשה למעלה, להשפעת מצבם הרוחני של הילדים על נשמת ההורים בעולם האמת, ובעיקר - שימי החנוכה באים עלינו לטובה הם ימים מסוגלים לתפילה ולתחנונים להצלחת הילדים בתורה וביראה. הבה ננצל זאת!

{הרב שבתי יגל שליט"א סיפר בשבת פרשת וישב, בסעודה שלישית בפני קהל ועדה, כי הרב אוריה שטיין זצ"ל ורעייתו תחי' היו השדכנים בינו לבין רעייתו תחי' וכי אין ספק, בהכירו אישית היטב היטב את הרב אוריה זצ"ל, הרי שכל המספר כאן אמת לאמיתה.}

החשמונאים והמתיונים

/ הרב יעקב הלוי פילבר

בתוך הלכות חנוכה שהובאו בגמרא בפרק שני במסכת שבת. בה אנו קוראים (שם כב א): "נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי". ולאחריה מובא: "וא"ר כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב: 'והבור ריק אין בו מים'? ממשמע שנאמר: 'והבור ריק' איני יודע שאין בו מים, אלא מה תלמוד לומר: 'אין בו מים' - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". והנה הדרשה הזו על בורו של יוסף מובאת בגמרא בתוך תוכה של סוגית חנוכה, כשלפניה ההלכה על נר חנוכה ולאחריה עוד ההלכה על נר חנוכה והדרשה בתווך. ונשאלת השאלה מה מיקומה של הדרשה הזו בתוך סוגית חנוכה? ונראה שחכמינו מתמצתים בדרשתם זו את הוויכוח שבין המתייוונים והחשמונאים. בדרשה ישנם כמה סמלים: בור, מים, נחשים ועקרבים, ובפענוח הסמלים נוכל לחשוף את הרעיון המובע בדרשה זו. המים מסמלים את התורה כדרשת חז"ל: "נמשלו דברי תורה למים" (עיין רמב"ם, הל' ת"ת, פ"ג ה"ט), ואם המים הם התורה, הרי הבור המכיל את המים הוא עם ישראל. ועל זה היה המאבק בתקופת החשמונאים, כשהיוונים ומשתפי הפעולה שלהם המתיונים, בקשו להחליף את מסורת התורה בתרבות יוון, וטענתם היתה: שאם כל הנוסטלגיה למסורת הדורות, אין עם ישראל צריך להתנגד לדרישות היוונים המבקשים להשליט בישראל את תרבותם "המתקדמת", הם ראו בדרישות היוונים מלחמת־תרבות רגילה, ככל מלחמות־התרבות המתרגשות בין העמים, שלא כדאי בשבילה להתגרות במעצמה העולמית של אז, ואולי לסכן בכך את קיומו של עם ישראל, לדעתם גם אם מריקים את בורו־של־עם־ישראל ממי התורה, אין הדבר בלתי הפיך אלא אפשר למצוא למסורת ישראל תחליף, עדיין אפשר למלא את הבור הישראלי בתחליפים אחרים מתרבות העולם, במשקים שלמראה העיניים הם נראים אפילו טעימים ויקרים יותר.

לעומתם טענו החשמונאים שיש כאן טעות יסודית בהבנת מהותו של עם ישראל. לא ככל העמים בית ישראל, בכל אומה ולשון אפשר להחליף את המסורת והתרבות העכשווית בתרבות אחרת מבלי לגרום נזק של ממש לאומה בעתיד, משא"כ עם-ישראל שעליו אמרו: "אין אומתנו אומה אלא בתורותיה", שהתורה אינה בשבילה "תרבות" אלא סם חיים, ואם חלילה תחדל אי פעם התורה להתקיים בעם ישראל, לא רק שייווצר חלל ריק אשר אפשר למלאו בתכנים אחרים, אלא אם "מים (=תורה) אין בו" - כי אז "נחשים ועקרבים יש בו". כי העדר התורה בישראל מביא כליה בלתי הפיכה, עד שישראל יאבד את זהותו הלאומית ואת החוסן המוסרי שלו, גם אם יאמץ לעצמו את "המתקדם" שבתרבות האנושית. על כן המאבק עם המתיוונים אינו מלחמת־תרבות אלא מלחמת־קיום, מלחמה רוחנית לחיים ולמות.

סכנת שנאת אחים

הסבר נוסף מדוע בורו־של־יוסף הובא בתוך סוגית חנוכה אפשר לבאר בדרך זו: שלוש סכנות מאיימות על קיומו של עם ישראל

בחייו ההיסטוריים, האחת היא ההשמדה הפיזית, כמו שאנו אומרים: "בכל דור ודור קמים עלינו לכלותינו". השניה היא סכנת ההתבוללות הרוחנית, והשלישית היא סכנת החורבן הפנימי כתוצאה ממלחמת־אחים ושנאת־חנם בתוך בית־ישראל פנימה. שלושת הסכנות הללו פקדו אותנו בתקופת בית־שני, סכנת ההשמדה הפיזית בימי מרדכי ואסתר כאשר המן הרשע בקש להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים, ובחסדי שמים זממם לא יצא אל הפועל ונתקיים בישראל "ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם". הסכנה השניה, סכנת ההתבוללות הרוחנית, היתה בימי החשמונאים. "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך". "ושם הנהר השלישי חדקל' - זו יון, שהייתה חדה וקלה בגזרותיה על ישראל ואומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק באלקי ישראל" (ויק"ר פר' יג) וגם כאן בחסדי שמים נעשתה לישראל תשועה גדולה "וחזרה המלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני" (רמב"ם, הל' חנוכה פ"ג ה"א).

והנה על שתי הסכנות הללו הצליח עמנו בחסדי שמים להתגבר ולצאת מהם מחוזקים יותר. רק הסכנה השלישית, סכנת "בורו של יוסף" שהיא המסמלת יותר מכל את מלחמת האחים ושנאת חנם, לא הצלחנו להתגבר והיא שהכריעה אותנו בסופו של הבית־השני, החריבה את ביתנו והגלתה את ישראל מארצו. הסכנה הזו היא האיומה מכולם, היא המאיימת על קיומנו ועלינו להישמר ממנה מכל משמר. על כן מדי שנה בשנה, בבואנו לחגוג את נס החנוכה, מצאו חז"ל לנכון להזכיר לנו בתוך סוגית חנוכה את "בורו של יוסף", כתזכורת ואזהרה שכל נסי ההשגחה שהושיעו אותנו מניסיונות ההשמדה של צרנו מבחוץ, אשר בקשו לכלותינו פיזית או רוחנית, כל הנסים הללו אינם עומדים מפני סכנת שנאת החנם ומלחמת אחים שבתוכנו, שהראשון שבהם היה ביחסי יוסף ואחיו. ותזכורת זו היא אקטואלית גם בימינו, שעם חידוש ממלכתיות ישראל בארצו חייבים אנו להגביר בתוכנו את האחדות והאהבה, לשמירת עצמאותנו וביצור גאולתנו.

כוחה של מסירות הירואית

/ הרב שניאור אשכנזי שליט"א

הרב אהרן דב הלפרין, עורך השבועון "כפר חב"ד", הטלטל עשרות שנים בין חשובי השלוחים ברחבי העולם. בהוראת הרבי פעל לסקר את הפעילות החבדי"ת תחת שם המדור "חב"ד בעולם". כשהגיע לצרפת ונחשף לעוצמת המהפכה שחוללו זוג השלוחים הנמרצים, הרב שמואל ובתיה אזימוב, התיישב להכנת כתבה מקיפה. הוא נפגש עם שלושה מחשובי בעלי התשובה שם: הרב חיים מלול, הרב שלום כהן והרב חיים ניסנבוים. שלושתם אנשים עמקנים, בעלי דעת ונושאי תפקידים בכירים בממשלת צרפת ובעולם המדע, והרב הלפרין ביקש להבין כיצד פעל השליח שינוי קיצוני בחייהם?

הרב חיים מלול ביקש לספר סיפור קטן: "מעבר לפעילות בתוך פריז, היה ר' מולע נוסע מעיירה לעיירה כדי למסור שיעורים ולהקים קהילות חסידיות. באחת מאותן עיירות הצליח לגבש קהילה חסידית בת כ-15 משפחות, אבל נתקל בבעיה: הוא תבע להקפיד על שתיית חלב ישראל והדרישה נתקלה בקשיים. לא ניתן היה להשיג חלב ישראל בעיירות הקטנות, ומילא המבוגרים יוותרו על שתיית חלב, אבל ילדים - בלי חלב ובלי דגני בוקר?!

ר' מולע לא נאם ולא התוועד. פעמיים בשבוע, במשך תקופה ארוכה מאוד, היה גורר עצמו לתחנת הרכבת בפריז ועל כתפיו שני שקים גדולים מלאים בקבוקי חלב טרי. הוא היה עולה על הרכבת, נוסע לאותה עיירה ומחלק את בקבוקי החלב למשפחות שלו. בית אחרי בית היה נכנס עם שקי החלב כדי שלילדים יהיה מה לשתות...". המסירות ההרואית הזו העבירה את מה שלא היו יכולות ללמד ההתוועדויות העמוקות ביותר.

באותה דרך מבאר הרבי שאלה עצומה: מה היה ההיתר ההלכתי של החשמונאים לצאת למלחמת חורמה נגד האימפריה היוונית? התרגלנו לחגוג את גבורת נפשם, אבל הבה נחזור אחורה ונחשוב על הסיכון האדיר שלקחו? מה היינו אומרים אילו נכשל המרד כישלון חרוץ?

זאת תמיהה מהותית משני כיוונים: ראשית, בגלל חוסר הסיכויים: לא היה סיכוי טבעי לכמה אלפי לוחמי גרילה לסלק את האימפריה היוונית ששלטה בחצי מהמזרח התיכון. הדבר משול לכמה אלפי צ'צ'נים שיצאו למלחמה נגד פוטין. לא כדאי להיזכר איך זה נגמר... ועולה השאלה איך אדם מסכן את חייו וחיי משפחתו רק בגלל להט דתי? הרלב"ג (שופטים) מסביר את העובדה שגדעון ביקש סימנים מאת ה' טרם צאתו למלחמה נגד מדין, שכן "אם לא יתבאר לו שינצח, לא ימסור עצמו לסכנה".

שנית, בגלל תכלית המלחמה: אין היתר הלכתי לצאת למלחמה יזומה ואקטיבית על הצלת הרוח. החובה לצאת למלחמה היא רק נגד אויב שמסכן את הגוף ורוצה לקחת את החיים, כמו שעשו הבבלים והרומאים. ואולם היוונים היו האויב היחידי בהיסטוריה שלא בא לפגע בחיינו ולהגלותנו מארצנו. להיפך, הם בנו ופיארו את ירושלים וקראו לה בחיבה 'אנטיוכיה'.

כל מגמתם הייתה לנהל מלחמת תרבות ולהיאבק נגד היהדות ולא נגד היהודים. לבטל את הארץ מהיותה "ארץ הקודש". ואולם לא מצאנו היתר למלחמה כנגד סכנה רוחנית, אלא רק "יהרג ואל יעבור". כיצד אפוא קרא מתתיהו הכהן את בניו ונאמניו להניף את המרד נגד אימפריית יוון?

אלא החשמונאים בערו בלהט אהבה לה' וידעו שזה עכשיו או לעולם לא. התיוונות העם הייתה כה מקיפה וחזקה שנדרש היה צעד דרסטי כדי לזעזע את הלבבות ולצעוק "מי לה' אלי?". ולכן במקום לנאום את המסר - הם החליטו להיות המסר. הם מסרו

חייהם מנגד כי תמונה אחת שווה יותר מאלף מילים. וכך מטרת המלחמה לא הייתה רק כדי להניס את היוונים, אלא עבור עצם המלחמה, כשאגת צעקה לכל איש יהודי: "עד מתי? שובו בנים שובבים".

ההיתר ההלכתי שלהם, רמוז בשתי מילים בלשון הרמב"ם (ריש הלכות חנוכה): "וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל". וידועה התמיהה: מה הכוונה בכך שכלל אנשי חשמונאי מוגדרים "הכהנים הגדולים"? הרי רק מתתיהו היה כהן גדול וזה מבניו שירש אותו לאחר מותו?

אלא רומז הרמב"ם ליסוד ההלכתי שהניע אותם: כל אחד מבני חשמונאי היה בבחינת "אדם גדול וחסיד ירא שמים שרואה שהדור פרוץ ורשאי לקדש ה' כדי שיראו העם" (כדברי הכס"מ). הם בחרו בבחירתם החופשית להעמיד חייהם מנגד כמו שלט חי ומטלטל: "תורת ישראל בסכנה".

שו"ת חורף
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

חנוכייה חכמה (הדלקת נרות חנוכה ע"י אפליקציה)

שאלה: כידוע הזמן הכי טוב להדליק בו את נרות החנוכה זה 'משתשקע החמה' (יש אומרים שהכוונה לשקיעת החמה ויש אומרים שהכוונה לצאת הכוכבים) אולם הלכה זו קשה היא לקיום בהרבה מקרים ואפרט כמה מהם -

א. המקרה הכי מצוי הוא באנשים שנמצאים במקום עבודתם ובצאת הכוכבים זהו ממש אמצע יום העבודה מבחינתם, ומקום העבודה רחוק מביתם, ולכן לקיים את ההלכה להדליק נרות חנוכה בזמן, זה אומר מבחינתם - לעבוד חצי יום במשך שמונה ימים...

הרבה לא מצליחים לעמוד בניסיון הזה ומדליקים את הנרות לאחר שהם חוזרים הביתה ב-8 או 9 בערב ואף יותר מאוחר.

ב. משפחה שרוצה לנצל את ימי החנוכה לטיול משפחתי, צריכה לקטוע את הטיול באמצע כדי להספיק להגיע הביתה לזמן הדלקת הנרות, ולכן בהרבה מן המקרים עד שמצליחים סוף סוף להתארגן ולצאת מן הבית ומגיעים אל מקום היעד, כבר צריך להתכונן ולעשות את הדרך חזור..

ג. משפחה שרוצה להגיע למסיבת חנוכה משפחתית בבית של אחד מהדודים והדודות, וזמן המסיבה הוא בזמן ההדלקה, נמצא שצריכים לצאת מביתם קודם זמן הדלקת הנרות, ורק לאחר סיום המסיבה כשיחזרו הביתה בשעת ערב מאוחרת ידליקו את נרות החנוכה.

וכן עוד ועוד מקרים, ותמיד חשבתי לעצמי שאין פתרון להתלבטויות אלו, וצריך להחליט האם הם מחליטים להדר בטיול המשפחתי, או להדר בהלכות זמן הדלקת נרות החנוכה, אולם כעת עלתה מחשבה במוחי לאור העידן הטכנולוגי בו אנו חיים - בתקופת 'הבית החכם' - על ידי אפליקציה ייעודית, אפשר להפעיל את כל הבית מרחוק, להדליק אורות ולכבות, להדליק את דוד החשמל ולכבות, להרים את התריסים החשמליים ולהורידם, להדליק את התנור ואף את להבת הגז - מדוע שלא נפתח 'חנוכייה חכמה' שיהיה אפשר להדליק אותה ע"י אפליקציה ייעודית, וכך נוכל להמשיך בטיול המשפחתי, ובהגיע זמן ההדלקה, נפעיל את האפליקציה, נברך את הברכות, ונדליק את החנוכייה מרחוק! והעוברים ושבים ברחוב יראו את החנוכייה הדולקת בחלון הבית ותתקיים מצוות פרסום הנס לרבים!

האם אין זה פתרון נפלא? להדליק בזמן ומצד שני להמשיך את הטיול? גם להדר ב'טיול המשפחתי' וגם בהלכות זמן הדלקת הנרות להדליק בזמן הכי ראוי? אפשר אפילו להוסיף אפשרות שיהיה ניתן לראות על המסך את החנוכייה בזמן ההדלקה!

אפילו חשבתי כבר על שם לחנוכייה זו - 'אור ליין' (ובלע"ז 'ORLINE')

מה הרב אומר על פתרון זה? אפשרי מבחינה הלכתית להדליק את הנרות מרחוק?

חשוב לי להדגיש שלא מדובר כאן על נרות חשמל, אלא על אש ממש, עם שמן ופתילות ועל ידי האפליקציה נדליק אש ממש, ולכן אין צורך להיכנס לכל הדיון של הדלקת נרות חנוכה על ידי נרות חשמל.

תשובה: אכן שאלה מעניינת וחדשה הזדמנה לפתחי, ואבוא לברר מה שיש לדון בשאלה חדשה לפי הנראה לעניות דעתי.

ונראה שיש לדון בדבר מצד ב' נידונים -

ד. והוא הנידון העיקרי - האם ניתן לקיים את מצוות הדלקת נרות חנוכה מבלי שהמדליק רואה את הנרות.

ה. האם הדלקת הנרות ע"י לחיצת כפתור חשמלי נחשבת עשייה ופעולה ישירה.

האם המדליק צריך לראות את הנרות

הנה בחנוכייה זו אשר המדליק מדליק את המנורה מרחוק, הרי שאף על פי שהנרות אכן נדלקים, ואף נראת היא לעוברים ושבים[א], מכל מקום המדליק עצמו אינו רואה את הנרות (ולקמן נדון האם ראייה במסך ובצג המכשיר נחשבת 'ראייה') ויש לברר אם חסרון זה מעכב במצוות הדלקת הנרות.

והנה מצאנו שנחלקו הפוסקים לגבי אדם שהוא סומא (עיוור) האם מחויב הוא במצוות הדלקת נרות חנוכה, שהרי קיימא לן להלכה

כשיטת חכמים שסומא חייב בכל המצוות, אלא שמצוות התלויות בראיה אינו יכול לקיים (כגון רוב ברכות הראייה של פרק הרואה במסכת ברכות) וממילא יש לדון האם מצוות הדלקת נרות חנוכה תלויה בראיה.

וראשון המדברים בשאלה זו הוא רבי שלמה לוריא[ב] (המהרש"ל) והוא מסיק שהסומא חייב בהדלקת נרות חנוכה שעיקרה של המצווה היא להראות את הנרות לאחרים משום פרסום הנס, ומאחר שהסומא בהדלקתו מראה את הנס לאחרים מקיים בכך מצווה זו ואין מצווה זו תלויה בראיית המדליק עצמו[ג].

ומשמע לכאורה מסתימתו דבריו שממילא יכול גם הסומא לברך את הברכות על הדלקת נרות חנוכה[ד].

אולם רבי יעקב עמדין[ה] (היעב"ץ) לאחר שמביא את דברי המהרש"ל, מהסס בדבריו ומצדד לומר שאין הסומא חייב בהדלקת נרות חנוכה, מאחר שמצווה זו תלויה בראייה כמבואר בגמרא 'הרואה מברך', ולכן מסיק שלא יברך ואף לא יוציא אחרים ידי חובה.

והמשנה ברורה[ו] מביא את דברי היעב"ץ להלכה.

והנה יש לדון רבות בדברי היעב"ץ, שעל אף שאכן מוזכר בגמ' ובהלכה שהרואה נר חנוכה מברך 'שעשה ניסים' (ובלילה הראשון מברך גם שהחיינו) מכל מקום מי יימר לן שיש להסיק מכאן שמצוות הדלקת נר חנוכה תלויה בראייה? ויותר היה נראה לומר שעל אף שהסומא אינו יכול לברך מדין הראייה, מכל מקום כאשר הוא בעצמו מקיים את מצוות ההדלקה אין הוא נזקק כלל לדינא של 'הרואה' ויכול לברך מדין 'המדליק' אשר אינו נסמך כלל על דין 'הרואה'.

וביתר ביאור - הנה התוס' בסוכה דף מ"ו הקשו מדוע תיקנו 'ברכת הרואה' בנר חנוכה מה שלא תיקנו כן בשאר המצוות, ותירצו בתירוצם הראשון 'משום חביבות הנס', ובתירוצם השני תירצו משום שיש בני אדם שאינם יכולים לקיים את המצווה מאחר שאין להם בית, והכוונה היא שמאחר שמצווה זו היא חביבה עד מאוד, תיקנו חכמים למי שלא יכול להדליק בעצמו, להשתתף במצווה זו דרך הראייה, אבל אין זה אומר כלל שמי שמקיים את המצווה בעצמו, צריך הוא לראות את הנרות, ומאחר ועיקר המצווה היא להראות את הנס לאחרים א"כ גם הסומא מקיים מצווה זו בשלמותה, וחייב בה.

אך היעב"ץ כאמור לא הבין כך, ולפי הבנתו מצווה זו תלויה בראייה, ודין המדליק מבוסס על דין 'הרואה', ומי שאינו יכול לראות אינו יכול גם להיות בגדר 'מדליק'.

ונראה שיש לחבר נידון זה למחלוקת הראשונים האם מי שהדליקו עליו בביתו מברך ברכת 'שעשה ניסים' כאשר רואה נרות חנוכה, שלדעת רוב הראשונים אינו מברך וכן פסק השו"ע[ז], אך הרמב"ם[ח] נקט שכן מברך, ובספר 'עמק ברכה[ט]' ביאר בדעת הרמב"ם שברכת 'שעשה ניסים' אינה בכלל 'ברכת המצוות' על מצוות ההדלקה אלא ברכת הודאה לה', ומה שמברכים אותה בשעת ראיית הנר או בשעת ההדלקה הוא משום שאז הוא כעין רואה מקום שנעשו בו ניסים לאבותינו, ולכן על אף שהדליקו עליו בביתו ויצא ידי חובת המצווה מכל מקום כעת כאשר רואה את הנרות יש לו לברך.

אמנם שאר הראשונים למדו ש'ברכת שעשה ניסים' הרי היא בכלל ברכת המצוות על מצוות ההדלקה, ומאחר והדליקו עליו בביתו, אין לו שום צורך לברך ברכה זו לאחר שכבר יוצא ידי חובת המצווה.

והן הן הדברים האמורים לעיל, שלפי הרמב"ם גם כאשר המדליק מברך 'ברכת שעשה ניסים' אין הוא מברך ברכה זו מדין 'ברכת המצוות' אלא מדין 'ברכת ההודאה' על ראיית הנרות, ולפי זה שפיר צדקו דברי היעב"ץ שאין לו לסומא לברך מאחר ואינו רואה (ואף שלפי זה היה נראה לומר שמכל מקום ברכת 'להדליק נר של חנוכה' כן יש לו לסומא לברך, מ"מ הבין היעב"ץ שמי שאינו בכלל ראיית הנרות ואינו יכול לברך ברכת 'שעשה ניסים' ממילא יש לומר שהוא גם לא בכלל המצווה של ההדלקה ולכן גם ברכת 'להדליק נר של חנוכה' אין לו לברך) אולם לפי שאר הראשונים ברכת 'שעשה ניסים' היא על מצוות ההדלקה, ועניין ההדלקה הוא להראות לאחרים, ולכן אין למי שהדליקו עליו בביתו לברך ברכות אלו, ונהי שאם לא היה יוצא ידי חובת המצווה בלילה זה היה יכול לברך ברכת 'שעשה ניסים' אבל זה מדין התקנה המחודשת של 'הרואה' אבל כאשר הוא מקיים את המצווה בעצמו אינו זקוק כלל לדין 'הרואה'- וכן הבין המהרש"ל.

ונראה שבזה יש לתלות גם את מחלוקת הראשונים מתי הוא הזמן הנכון לברך 'ברכת שעשה ניסים' שהנה הרמ"א[י] פסק להלכה שיש לברך את כל הברכות קודם ההדלקה, אבל בבית יוסף סימן תרע"ו מובא דעות בראשונים שבעוד שאת ברכת 'להדליק נר של חנוכה' יש לברך קודם ההדלקה, את ברכת 'שעשה ניסים' יש לברך קודם הדלקת הנר הנוסף של אותו הלילה שבו נעשה הנס, ונראה שנחלקו האם ברכת 'שעשה ניסים' היא בגדר ברכת המצוות, וממילא יש לברכה קודם ההדלקה, או שהיא בגדר 'ברכת ההודאה' וממילא יש לברכה קודם הנר האחרון שבו ניכר הנס של אותו יום. ועיין עוד בהערה[יא].

ומעתה בנידון דידן מאחר שמי שמדליק מרחוק את הנרות אינו רואה את הנרות ממילא הרי הוא בהדלקה זו כסומא, ומאחר והמשנה ברורה חושש לדברי היעב"ץ המהסס לומר שאין סומא חייב בהדלקת נרות חנוכה[יב], יש לחשוש שגם בנידון דידן אינו מקיים את המצווה[יג].

ואף אם יוסיפו אפשרות לראות את ההדלקה דרך המסך, מכל מקום כבר ידוע מה שכתבו הפוסקים שכל היכא שנצרך דין 'ראיה' כגון בברכות הראייה של פרק הרואה במסכת ברכות, צריכים ראייה מוחשית ואי אפשר לברך כאשר רואים את הים דרך מסך, אף אם זה בשידור ישיר, ומאחר והיעב"ץ נקט שיש במצוות ההדלקה גם דין של ראייה וכלשון הגמ' 'הרואה מברך', אם כן לא יועיל גם בנידון דידן ראיה דרך מסך.

פרסום הנס לעצמו

אמנם לעניות דעתי יש לדון מצד אחר מדוע צריך המדליק לראות את הנרות, דהנה על אף שעיקר מצוות נר חנוכה היא פרסום הנס, מכל מקום צריך בראש ובראשונה לפרסם את הנס לעצמו ורק לאחר מכן לאחרים, שהנה אם כל העניין היה לפרסם את הנס לאחרים היה אפשר לקיים מצווה זו בהידור אם היה הולך לרחובה של עיר ומדליק נרות בכיכר המרכזית של העיר ומפרסם בכך את הנס, והנה ידוע שבהדלקה כזו אין המדליק יוצא ידי חובה, מאחר ואין זה 'ביתו', אלא שחכמים ציוו כל אחד שיפרסם את הנס לעצמו אל תוך ביתו ומשם יפרסם את הנס לעוברים ושבים, אך כאשר המדליק אינו עומד ליד הנרות ואינו מפרסם את הנס לעצמו לא מקיים בכך את המצווה[יד], ואל תתמה לומר היכן מצינו מושג של

פרסום הנס כלפי עצמו, שהנה גם לגבי מצוות ד' כוסות של ליל הסדר מבואר בגמ' (פסחים קי"ב) שיש בה עניין של 'פרסום הנס' אף שאין חובה ומצווה כלל לשתות את ד' הכוסות בחלון הפונה לרשות הרבים[טו], וע"כ כדאמרן[טז].

אמנם אי משום הא, שצריך המדליק לראות את הנרות ולא מדין מצוות התלויות בראייה, אלא מדין 'פרסום הנס' בזה יש לצדד ולומר שלעניין זה גם ראייה דרך המסך נחשבת ומועילה, שסוף סוף מתפרסם בזה הנס, וכבר דן בזה הרב צבי רייזמן הי"ו מלוס אנג'לס בספר 'רץ כצבי' מעגלי השנה חלק ב' (סימן ג') בעניין פרסומי ניסא דרך תוכנת הסקייפ (SKYPE) ומצדד לומר שאכן לעניין זה מועילה ראייה בשידור חי דרך מסך, ודבריו מסתברים.

שינוי בצורת קיום המצווה שתיקנו לנו חז"ל

אלא שעדיין יש מקום אתי לטעון ולומר שאע"פ שמתפרסם הנס בצורה כזו מכל מקום כאשר המדליק אינו נמצא סמוך לנרותיו ואינו רואה את הנרות בצורה מוחשית אזי שאע"פ שטעם המצווה מתקיים, מכל מקום זהו כבר שינוי בצורת קיום המצווה שתיקנו לנו חז"ל, שמשום כך אינו מקיים את המצווה גם אם הושג טעמה ורעיונה של המצווה, ועיין ביסוס לדברי אלו בדברי הגאון הרב אשר וייס שליט"א במה שכתב לעניין מצוות ביקור חולים על ידי הטלפון[יז], ויש להסתפק האם אכן בנד"ד זה נחשב שינוי בצורת קיום המצווה, וצריך עיון.

האם הדלקה על ידי אפליקציה נחשבת מעשה ישיר

ובאשר לנידון ב' הנה כבר דנו רבות האחרונים לגבי הדלקה של נורות חשמל על ידי מתגים ולחצנים בשבת האם זה נחשב מעשה ישיר או לא והסיקו האחרונים שהרי זה נחשב מעשה ישיר, ואם כן ה"ה לנידון דידן אלא שיש לומר שלגבי שבת הסיקו כן לחומרא, אבל לא לקולא לגבי הדלקת נר חנוכה, אבל יותר מסתבר שזה נחשב מעשה ישיר[יח].

מסקנת הדברים

הנה אין אני מתיימר להכריע בשאלה חדשה זו, אלא השתדלתי להעלות את צדדי ההלכה הנוגעים לנידון זה עד כמה שידי יד כהה מגעת, וההכרעה נתונה בזה לפוסקי דורנו, שהרי אם אכן ניתן לקיים את מצוות הדלקת הנרות בצורה זו הרי שיש בזה נפ"מ טובא וכפי שהיטיב לתאר השואל.

א - שאילו לא היו הנרות נראים לא לבני הבית ולא לעוברים ושבים, הרי שחסר בזה עיקר ממצוות נר חנוכה והוא עניין פרסום הנס, עיין מש"כ בזה בסימן ע"ה.
ב - שו"ת מהרש"ל סימן ע"ז.
ג - אמנם אם הסומא מדליק במקום שהוא גר לבדו ואין עמו בני בית וגם אין נרותיו נראים לעוברים ושבים, אה"נ יש לומר שלא מקיים בכך מצוות נרות חנוכה מאחר שאין כאן פירסומי ניסא כלל לא לעצמו ולא לאחרים עיין מש"כ בסימן ע"ה.
ד - שאחר שהסיק שחייב במצווה זו א"כ מדוע שלא יברך כמו בשאר המצוות שהוא חייב בהם, אולם בתחילת דבריו כתב המהרש"ל שאם יש לו אישה בבית היא תדליק עליו ואם הוא אכסנאי ישתתף בפרוטה, ומשמע מזה לכאורה שלא היה ברירא ליה למהרש"ל באופן החלטי שהסומא חייב במצווה זו, וא"כ שמא גם הוא יודה שאין לו לברך וצ"ע.
ה - מור וקציעה סימן תרע"ה.
ו - סי' תרע"ה ס"ק ט'.
ז - סימן תרע"ו סעיף ג'.
ח - הלכות חנוכה פרק ג' הלכה ד' וכפי שלמד בדבריו המגיד משנה.
ט - לרב אריה פומרנצ'יק זצ"ל ערך 'הלל על הנס'.
י - סימן תרע"ו סעיף ב'.
יא - שו"מ כדברים הללו בספר 'הררי קדם' סימן קע"ה עיין שם.
נראה שבזה יש לתלות גם את נידוני האחרונים האם הרואה יכול לברך ברכות אלו גם על נרות שמדליקים בבית הכנסת, או אפי' על נרות שבבית אבל לאחר חצי שעה מזמן ההדלקה (עיין מ"מ לזה בספר פסקי תשובות סימן תרע"ו אות ד') שאם ברכת 'שעשה ניסים' היא 'ברכת הראייה' א"כ על כל ראיית נרות שהודלקו כדי לפרסם את הנס ניתן לברך ברכות אלו שהוא מעין מקום שנעשו ניסים לאבותינו, אבל אם היא ברכת המצוות ממש ומי שלא יכול להדליק בעצמו ולא מדליקים עליו תיקנו לו להשתתף במצווה דרך הראייה א"כ מסתבר שהוא צריך לראות נרות שקיימו בהם את המצווה של 'נר איש וביתו' ובזמן החיוב (שו"מ כדברים האלו בארוכה ובתוספת דברים בספר 'רץ כצבי' במעגלי השנה חלק ב' סימן ה' עיי"ש)
יב - אמנם בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן ס"ז כותב שסומא המדליק נרות חנוכה יכול לברך 'שעשה ניסים ושהחיינו' אחר שיש לצרף לשיטת המהרש"ל את דברי המאירי למסכת שבת דף כ"ג המובאים בשער הציון סימן תרע"ו אות ג' שניתן לברך ברכות אלו על עצם עיצומו של יום ללא כל קשר להדלקה, ועיין שם עוד שמרבה לפקפק על היעב"ץ, ובספר ילקוט יוסף מועדים הלכות חנוכה (עמ' רכ"ד) הביא מספר נתיבי עם שמנהג ירושלים שהסומא מדליק נרות חנוכה בברכה.
יג - ועיין בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ג הערה נ"ג שביאר הגרש"ז בתוך דברי המג"א בסימן רס"ג לגבי סומאת בהדלקת נרות שבת שאפשר שצריך המדליק לראות את נרות החנוכה וזה כדברי היעב"ץ (אמנם המג"א עצמו בהלכות חנוכה סימן תרע"ה העתיק את המהרש"ל שסומא חייב בהדלקת נר חנוכה)
יד - ועיין עוד בספר 'מקור חיים' לבעל החוות יאיר סימן תרע"ב שכתב 'נראה לי שעיקר המצווה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולא סגי שידליק וילך לו אל מקום אחר' וע"ע בשו"ת שב יעקב סימן כ"ב - אך פשטות ההלכה לא כך (שצריך המדליק לשהות חצי שעה ליד הנרות) וגם דברי המקור חיים הם לאלו המדליקים בפנים.
טו - עיין לעיל סימן ע"ה.
טז - אמנם יש להסתפק מה הדין אם המדליק עצמו אכן לא נמצא בבית אך שאר בני ביתו כן נמצאים בבית, האם בעינן פרסום הנס למדליק עצמו, או די בכך שמתקיים פרסום הנס לבני ביתו הנמצאים בביתו, ויהיה בזה נפ"מ בין מקרה א' למקרה ב' וג' המתוארים בשאלה, ועוד יש לדון באופן כאשר המדליק יגיע לביתו עדיין הנרות יהיו דולקים האם יקיים בכך את המצווה שסו"ס גם המדליק עצמו יראה את הנרות (אמנם לאחר מחצית השעה) אך מכל מקום יהיה בזה הפסק גדול בין זמן הברכות לזמן קיום המצווה.
יז - מנחת אשר לספר בראשית פרשת וירא סימן כ' אות ד'.
יח - וכיו"ב דנו האחרונים לגבי קיום מצוות הדלקת נרות שבת ע"י נורות חשמליים, וע"ע בספר 'רץ כצבי' במעגלי השנה חלק ב' סימן ו' לעניין 'חנוכיית רוב גולדברג', ואף שהפעולה עוברת בהרבה 'תחנות' בדרך, מכל מקום הסברא אומרת שצירוף של פעולות שכך דרך פעולתן והפעלתן, והדבר נעשה מידיית ללחיצה הראשונה, ולמתבונן הפשוט הדבר נראה שהלחיצה הראשונית היא זו שהדליקה באופן ישיר ובלתי אמצעי את החנוכייה שזה נחשב מעשה ישיר ובהרבה מקצועות התורה מבואר שמה שנראה בעין רגילה הוא הקובע. ועיין עוד בשו"ת הר צבי אורח חיים א' סימן קמ"ג לעניין קיום מצוות עשה ע"י גרמא, ובקונטרס השיעור השבועי של הגר"א וייס שליט"א לפרשת ויקהל פקודי תשע"ב.

מרגלים אתם

/ הרב איתמר הרשקו

כשיוסף והאחים נפגשים לראשונה, לאחר עשרים שנה. הוא מאשים אותם כמרגלים, הבאים לראות את ערוות הארץ. ונראה שאין זו סתם טענה, שיוסף ממציא באותו מפגש ראשוני. כי אם חלק ממהלך שלם, אותו הוא מוציא אל הפועל.

יוסף חולם שני חלומות טרם ירידתו למצרים, כשאביו 'שומר את הדבר'[1]. גם כשנשלח יוסף על ידי יעקב, מעמק חברון לשכם - הוא מתבקש להשיבו דבר, "והשיבני דבר"[2]. משכך יוסף מבין שירידתו למצרים, והמפגש המחודש עם אחיו. צריך להיות חלק, מעניין הכנת ירידת ישראל לשעבוד מצרים.

כשהאחים באים למצרים, תוקף אותם יוסף ומאשימם כמרגלים את הארץ. בכך יוסף עושה 'מעשה אבות כסימן לבנים' - איך נכנסים לעול שעבוד גלויות.

כשפרעה רוצה להתחיל לשעבד את ישראל, הוא נועץ עם חרטומי מצרים. ומכריז בפניהם - 'ונלחם בנו ועלה מן הארץ[3]'. שאלו אומה של מרגלים, המחפשים לראות את ערוות הארץ. וכמו עם האחים, כך גם עִם ישראל - טענה זו באה, בלא שום סיבה הנראית לעין.

ולא רק זו, כי אם הטענה באה כשהיא הפך המציאות. האחים ירדו לשבור אוכל, וישראל באו לגור בארץ. אך באחת הם הפכו לחתרנים, הבאים להזיק למדינה המטיבה עמהם.

טענה זו הושמעה ע"י כל משעבדי ישראל, שבכל הדורות. היהודים באו לארץ, פיתחו אותה והועילו לה. ופתאום בלא שום שינוי מיוחד - הם מואשמים כמי שבאים לכבוש את הארץ, להשתלט עליה ולפגוע בה.

על טענתו של יוסף, עונים האחים - 'כולנו בני איש אחד נחנו[4]'. שאין לנו שום עניין לפגוע במלכות, ובמה שהיא מטיבה עמנו. שהרי כולנו פועלים, למען אותה המטרה. וכך גם טענו ישראל, כלפי השלטונות שבכל הגלויות - כולנו מחפשים להיטיב עם המדינה. אך טענה זו נסתרת ע"י יוסף, בדחיה בקש - 'לא כי לראות את ערוות הארץ באתם[5]'. והוא מכריח אותם, לגלות את הסיבה הנוספת לירידתם למצרים - לפדות את אחיהם המכוּר. וכך ישראל נאלצו להודות במשך הדורות. שאכן ישיבתם בגלות - היא רק כמכשיר לחזרתם לארץ, עם כל מה שאיבדו בדרך.

בשלב זה האחים מבינים, שיד ה' בדבר. כעונש על חטאיהם, והם אף מתוודים על כך.

אך יחד עם זאת הם שואלים[6] - 'מה זאת עשה אלוקים לנו[7]'. ממש כשם שמשה שומע כי פקד ה' את עמו, אך שואל מיד אח"כ - 'והצל לא הצלת את עמך[8]'. וכך גם בכל הדורות, וכמו שביטא זאת הפייט בקינה לתשעה באב - 'ותאמר ציון עזבני ה' משמיעים, אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא לא מודיעים[9]'.

יוסף לוקח את שמעון, אך רק לעיני האחים. ומיד אחרי לכתם, הוא מאכילו ומשקהו[10]. וכך גם קרה עם ישראל בכל הגלויות. משה נלקח לבית פרעה, אך מגודל ע"י אמו. ומנהיגים רבים בישראל, היו משנים למלך ושרים קרובים. שגדלו יחד עם השליט, טרם עלייתו לשלטון.

לאחר כל זאת מעליל יוסף על האחים, שהם גנבו את הגביע שלו. אף על פי שאין לו שום הוכחה לכך, זולת מעצם הטענה. כך גם פרעה, המכביד את השעבוד. לאחר הבקשה של משה, לצאת לשלושה ימים לעבוד את ה' במדבר. שאמר להם פרעה - 'נרפים אתם נרפים[11]'. וכך גם בכל הדורות, הפכו היהודים מ'חתרנים' - למחוללי הצרות, מחלות ומלחמות. ומשכך נגזר עליהם עול קשה, אף יותר מבראשונה.

האחים לעומת זאת, מצטדקים ואף מראים כיצד הם נאמנים בלא חת. כשאמרו ליוסף - 'הן כספ... השיבנו אליך ואיך נגנוב כסף או זהב מבית אדני'[12]. וכך ישראל בכל הדורות והגלויות. מראים ומוכיחים את נאמנותם ללא סייג, לארץ ולשליט. אך כל זאת בלא הועיל. שכן גם בקשתם להשתעבד, ולהמשיך להיות תחת יד פרעה. כשהם מבקשים - 'תבן אין ניתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו והנה עבדיך מוכים וחטאת עמך[13]'. טענה זו לא עוזרת, והם נענים בהקשחת השעבוד. אך למרות כל זאת הם נשארים נאמנים, ומוכנים להמשיך ולהשתעבד. 'הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו[14]'. כשם ש'ויראו שוטרי בני ישראל... וגו"[15].

לבסוף יוסף מראה להם, כיצד ייצאו מהשעבוד. על ידי כך שיגיעו לכלל ההכרה - 'אני יוסף[16]'. ממש כשם שנאמר בגאולה העתידה - 'אני ה"[17]. וכשהדבר נאמר להם בראשונה, האחים לא מגיבים ואף נבהלים מכך. ורק כאשר הם שומעים בשנית, 'אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי הנה'. כשם שנאמר 'אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים[18]' - הם נגשים ליוסף. ומבינים לראשונה, את כל אשר ארע עמם.

וזו ההבטחה שנאמרה למשה - 'אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם[19]'. שבתחילה ישנו גילוי אך שאינו ברור דיו - 'אהיה'. ורק אח"כ מגיע גם הגילוי הברור - 'אהיה אשר אהיה, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב'. זהו 'הדבר' שמשיב יוסף, ליעקב אביו. שיוסף מכין בכך את הדרך, לירידה וליציאה מהגלות. לאור החלומות, אותם חלם כנער.

בשוב ה' את שיבת ציון, היינו כחולמים[20].

1 - בראשית לא, יז
2 - שם לז, יד
3 - שמות א, י
4 - בראשית מב, יא
5 - שם, יב
6 - תענית ט.
7 - שם, כח
8 - שמות ה, כג
9 - קינה ו' - 'שבת סורו מני'
10 - **ויאסר אותו לעיניהם** לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו (ב"ר) - רש"י בראשית מב, כד
11 - שמות ה, יז
12 - בראשית מד, ח
13 - שמות ה, טז
14 - בראשית מד, טז
15 - **ויראו שוטרי בני ישראל** את חבריהם הנרדים על ידם. ברע ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו' - רש"י שמות ה, יט
16 - ויאמר יוסף אל אחיו **אני יוסף** העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו. ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר **אני יוסף** אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה - בראשית מד, ג- ד
17 - הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום **אני ה'** בעתה אחישנה - ישעיהו ס, כב
18 - במדבר טו, מא
19 - שמות ג, יד
20 - תהלים קכו, א

סיפורים לתועבה

"להודות ולהלל לשמך הגדול"

להלן סיפור, המעובד מתוך "ווי העמודים", אותו סיפר הרה"ג גואל אלקריף שליט"א:

סיפר לי מגיד שיעור נכבד: באחד הימים ביקרתי במחלקה הקרדיולוגית בבית החולים "רמב"ם" בחיפה. במהלך הביקור שמתי לב לתכונה מעניינת סביב אחד החדרים במחלקה. עמדו שם כמה שוטרים והחתימו את אחד המטופלים, תוך כדי שהם מתנצלים בפניו על אי הנעימות, כשמנגד הלה הודה להם בהתרגשות וכולו היה מלא הודאה להשי"ת... המחזה עורר את סקרנותי, ולאחד תום המהומה הקטנה סביבו ניגשתי אליו, ומשראה את מבטי הסקרן - סיפר לי דברים כהווייתם:

"היה זה אתמול בשעות הערב. נסעתי על ציר תנועה ראשי בחיפה. הבחנתי מרחוק ביד מנופפת, ואדם שנראה כנתון במצוקה, ביקש כי אעצור לו. "האטתי את רכבי ועצרתי, והלה הסביר כי הוא ממהר מאוד ועליו להגיע למקום אחר בדחיפות, ולכן הוא מבקש לעלות לרכב ולהצטרף לנסיעה, אם אפשר." "כצאצאו של אברהם אבינו ע"ה, אני שמח תמיד לעשות חסד ברכבי, ובפרט ששמעתי בדרשה, שבזמננו את עיקר מצות הכנסת אורחים ניתן לקיים על ידי נתינת טרמפ, וזו סגולה להינצל מתאונות דרכים. הסכמתי בשמחה, למרות שהאדם לא היה נראה כאחד שמקפיד על קלה כבחמורה, ואולי אף פחות מזה... "נסעתי כברת דרך, ולפתע נשמע קול יללות סירנות, ונורות כחולות מהבהבות עטפו את הרכב מכל עבר. ארבע ניידות משטרה נעמדו בצמוד לרכבי, סגרו עליו וחסמו אותי.

מהניידות קפצו שוטרים חמורי סבר ושולפי נשק, והורו לי לעצור מיד ולצאת בידיים מונפות אל על. עשיתי כמצוותם, ועל אתר הסתערו עלי כמה שוטרים, אזקו אותי והובילוני לתא המעצר בתחנה... כשנכנסתי לחדר המעצר, התחוור לי כי האיש אותו העליתי לרכב - הוא שודד מסוכן, שאיים בנשק על עוברי אורח, ולבסוף נמלט רגלית. במנוסתו הוא עצר אותי כדי לברוח מהמשטרה. השוטרים היו בטוחים שאנחנו מתואמים בינינו, ואני המבריח שלו, ובקיצור - חבר באותה כנופיה... לא הועילו כל תחנוניי והסבריי כי אני חף מפשע. השוטרים אמרו כי כל הפושעים מכחישים תמיד כל קשר לפשע... שהיתי בחדר המעצר לראשונה בחיי, כשסביבי פושעים מסוכנים. מחשבות לא נעימות חלפו במוחי, כיצד מעשה חסד אצילי מצדי הוביל אותי ללילה כה עצוב. הייתי בטוח שלמחרת האמת תצא לאור ואשתחרר, ובכל זאת המחשבה שאיאלץ להישאר במקום כזה במהלך הלילה, הלחיצה אותי מאוד. ידעתי שלא אצליח להירדם במקום הזה, וחיפשתי לעצמי תעסוקה. גיליתי בחדר חוברת הדרכה להגשת עזרה ראשונה, ומכיוון שלא היה לי משהו טוב ומועיל יותר לעשות - החלטתי לעבור על החוברת. בין הנושאים הנידונים בחוברת, מוקדשת יריעה נרחבת לנושא התקפי לב, דרכים למניעה, דרכי טיפול, עזרה ראשונה ועוד, ולצד זה - רשימת התסמינים המעידים כי התקף לב מתקרב". "כשקראתי את התסמינים, עלתה במוחי מחשבה נועזת: אם ממילא עלי לבלות את הלילה מחוץ לביתי, אין ספק שבית רפואה עדיף על בית המעצר... שיננתי את רשימת התסמינים, וכשהייתי בטוח שאני זוכר אותם היטב - התחלתי בהצגה.

"התפתלתי מכאבים תוך כדי שאני מחזיק חזק בחזה, ועשיתי את כל התסמינים המתאימים להתקף לב... עד מהרה התחילה מהומה סביבי, ובבת-אחת החלה פעולת הצלה, כשהשומרים מזעיקים אמבולנס בדחיפות. חשבתי לעצמי: 'תוכניתי הצליחה יפה. לפחות אבלה את הלילה על מיטה נוחה בבית הרפואה, כשלצדי צוות רחום, ולא על דרגש בבית המעצר, כשסביבי פושעים מסוכנים...' העלו אותי לאמבולנס, מלווה בארבעה שוטרים חסונים, ששמרו עלי כל העת. הובהלתי מיד למחלקה הקרדיולוגית, שם החלו מיד בסדרת בדיקות מקיפות. ואז... אז הרופאים גילו שאכן אחד העורקים הראשיים בלב שלי היה סתום ב-99 אחוז!! אומנם לא הרגשתי כלום, הכל הרי היה 'הצגה', אך הרופאים אמרו שמצבי היה ממש 'רגע לפני', והגעתי בדיוק ברגע הנכון. רופא מומחה הוזעק בשעות שלפנות בוקר, ביצע בי צינתור לבבי מורכב באופן דחוף ביותר, ובכך הציל את חיי".

"מה שראית כאן לפני כמה דקות היה, שוטרים שבאו לכאן לספר לי שהתברר להם שאני אכן חף מפשע, ובסך הכל הייתי נהג תמים וטוב לב שרצה לעשות חסד עם יהודי שביקש טרמפ, ולבסוף מצא עצמו מתגלגל לחדד מעצר על לא עוול בכפיו. בתחילת הלילה הרהרתי כיצד יתכן שעשיתי טובה ובגללה נעצרתי על לא עוול בכפיי, ומה מתברר? שההיפך הגמור הוא הנכון: הטובה שעשיתי - היא היא שהצילה את חיי! הכניסה לבית המעצר היא שהובילה אותי לצינתור ברגע הנכון, המעצר שנגרם ממעשה החסד חסך ממני התקף לב נוראי שמי יודע מה היו תוצאותיו!".

(ברכת דוד / הרב חנניה צ'ולק שליט"א).

המשך בעמוד הבא...

איך מדליקים את נרות חנוכה

סיביר הקפואה. מרדכי חנזין, בן למשפחה חסידית חמה באוקראינה, 'זכה' לשבת במחנות כפייה בסיביר עשרים ואחת שנה. הוא היה אחד מרבים שנאסרו על לא עוול בכפם ונשלחו למחנות כפייה על-ידי השלטון הקומוניסטי. רבים מהם לא שרדו.

בכל שנות גלותו הצליח לשמור את השבת ולאכול אוכל כשר. שמירת הכשרות התאפשרה בזכות אימו החולה והזקנה, שהתמידה לשלוח לו חפצים בעלי ערך, ותמורתם קנה מהאסירים האחרים מזון כשר.

במרוצת השנים עברו על מרדכי תלאות רבות. לא-אחת עמד מול סכנה ממשית לחייו, ואך בנס ניצל. בעוז-רוחו ובנשיאת-חן מיוחדת למד להסתדר עם הגרועים שבאויביו.

ימי החנוכה קרבו ובאו, ושאלת הדלקת הנרות הטרידה את מרדכי. הוא ידע היטב את הסכנה הכרוכה בדבר, אך היה נחוש לקיים את המצווה. עמו במחנה היו עוד שמונה-עשר צעירים יהודים, ומרדכי היה המבוגר מכולם.

הצעירים התלהבו מיד והציעו רעיונות. אחד התנדב להכין פתילות משאריות בגדים. חברו הודיע שיכין מעין חנוכייה. האחרים הבטיחו להשיג מרגרינה, שתשמש במקום שמן.

ערב ראשון של חנוכה. הם סיכמו להיפגש במקום ובשעה שלא יעוררו חשד בעיני שומרי המחנה. בשעה המיועדת התגנבו זה אחר זה אל צריף חשוך והמתינו בהתרגשות לטקס ההדלקה.

כולם כבר היו בפנים. החנוכייה המאולתרת עמדה מוכנה על ארגז עץ. מרדכי נתכבד להדליק את הנר הראשון.

בהתרגשות רבה ובקול רועד בירך את שלוש הברכות, בהדגישו את המילים "...בימים ההם בזמן הזה". קריאות 'אמן' נרגשות נשמעו מפי כל בני החבורה.

עיני כולם הביטו בערגה בלהבה הקטנה שהחלה לרצד. מחשבותיהם נשאום הרחק-הרחק. כל אחד ואחד חשב על בית אביו ואימו, על הימים המאירים של ימי החנוכה ואווירתם המיוחדת.

ופתאום ...דפיקה עזה בדלת. פתיל מחשבותיהם ניתק. עיניהם ננעצו בדלת הצריף הרעועה. כעבור רגע נפרצה הדלת ואל החדר נכנסו זקיפים חמושים משומרי המחנה. בצעקות ובקללות כבלו את ידי כולם והובילום למאסר.

בני החבורה הועמדו ל'משפט'. כללי המשחק היו ידועים מראש. במחנות הכפייה לא היה צורך בהאשמות מבוססות כדי לתפור תיק לאדם ולהאשימו במרידה.

הם נכנסו אל תוך האולם הצר בבית-המשפט המאולתר. שופט חמור-סבר ישב בקדמת האולם, ומולו עמדו מרדכי וחבריו הצעירים. בהיותו המבוגר שבחבורה ויוזם הרעיון הטילו עליו מפקדי המחנה את מלוא האחריות למעשה.

הם ציפו לעונש חמור, ובכל-זאת הופתעו לשמוע כי הם מואשמים במתן סיוע לאויב. "הצעירים הדליקו נרות כדי לאותת לאוייב", אמר התובע. "על-כן יש להשית עליהם גזר-דין מוות!".

השופט פנה אל מרדכי ושאל: "יש לך מה לומר לזכותך?".

ליבו של מרדכי הלם בחוזקה. הוא התגבר ושאל את השופט: "האם ההאשמה הזאת היא רק עליי או על כל חברייך?".

בקור-רוח מצמרר השיב השופט: "כל חבריך מורדים המתנגדים למשטר, ולכן העונש יושת על כולכם".

מרדכי לא היה יכול עוד לכלוא את סערת-נפשו. כל עוד סבר כי רק הוא-עצמו ייענש בחומרה, היה מוכן לקבל זאת באומץ ובגאון, אולם הוא לא היה יכול לשאת את המחשבה שחבריו יומתו בגללו. בכי בלתי-נשלט פרץ מעיניו, ודמעותיו זלגו ללא הרף. שנים רבות של סבל התפרצו באחת.

השופט הביט בדממה במרדכי המתייפח, ולאחר כמה דקות מתוחות הורה לו להתקרב אליו. מרדכי עשה כדבריו, ואז שאלו השופט שוב, עדיין בקול זועף: "יש לך דבר-מה לומר להגנתך?".

מרדכי אזר את כל כוחו ואמר בהחלטיות: "יהודים אנחנו. בסך-הכול רצינו לקיים את מצוות דתנו ולהדליק נרות לכבוד חג החנוכה".

פני השופט השתנו מעט. הוא קם ממקומו והחל להתהלך אנה ואנה. פתאום פנה אל השומרים וביקש מהם לצאת עד שיקרא להם.

בבית-המשפט נותר השופט לבדו עם הצעירים היהודים. הוא פנה אל מרדכי ואמר: "נרות חנוכה אמרת? נרות חנוכה?". התרגשות מוזרה נשמעה בקולו, והוא המשיך: "היודע אתה כיצד מדליקים נרות חנוכה? הנה, אני אלמד אותך איך להדליק...".

היהודים הביטו בו בהשתאות, והשופט לקח את כל דפי האישום וקירב אותם, זה אחר זה, אל העששית שעמדה על שולחנו. בתוך דקות בערו הדפים ולא נותר מהם אלא אפר.

הצעירים עמדו נדהמים ולא העזו לפצות פה. לאחר מכן לחץ השופט על הכפתור וחיילי המשמר נכנסו. פני השופט הביעו

המשך בעמוד הבא...

שוב זעם ושאט-נפש, והוא הורה לשומרים לקחת את כל הצעירים ולפזרם במרחק הגון זה מזה, כדי שלא ייפגשו. "צעירים מורדים אלו אינם שווים אפילו את העונש המגיע להם", סינן לעבר החיילים.

אולם בית-המשפט התרוקן. רק מרדכי נותר על מקומו בעוד השופט קם לצאת. ואז גחן השופט לעברו ובקול חנוק מדמעות לחש באוזנו: "יהודי אני! מבקש אני ממך דבר אחד – אנא ספר לדורות הבאים איך מדליקים את נרות החנוכה"...

[מתוך גל' "שיחת השבוע"]

שביבים / שאול שיף

החנוכיות הממושכנות

הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע סיפר, שכידוע היה אביו ה'דברי חיים' זי"ע מרבה בצדקה עד מאוד וממשכן לצורך זה את חפצי ביתו, ומיד לאחר שמחת תורה השתדלו כבר הבנים לפדות את המנורה שתהא מוכנה להדלקה בחנוכה. פעם הצליחו לפדותה כשבוע לפני חנוכה, והציע הרה"ק מגארליץ שלא לתת זאת מיד לאביהם, כי הוא שוב ימשכן את המנורה ולכן ימתינו עד ערב חנוכה, וכך הווה, שהחזירו לו המנורה בערב חנוכה. בהגיע ליל חנוכה השתוממו לשמוע כי המנורה איננה, כי בשעות אלו שהיו ברשותו נזקק אביהם לסכום כסף לצדקה והפקיד עבור זה את המנורה... שאל אותו הרה"ק מגארליץ, הרי החזרנו המנורה רק בערב חנוכה, ויש ענין של הידור מצוה להדליק במנורה נאה, ולמה משכן אותה? השיב לו ה'דברי חיים': "וכי מה אינך מבין, הלא כבר משמחת תורה אני מכין את כל רמ"ח אברי ושס"ה גידיי לקראת חנוכה (ידוע שה'דברי חיים' למד כבר במוצאי שמחת תורה בספר 'משנת חסידים' על חנוכה (עי 'דרכי חיים, אות קיב)), וכי המנורה של שלום אליעזר'ל אינה טובה בשבילי...?" וביקש ה'דברי חיים' את המנורה של בנו שהיה אז ילד צעיר, והיתה מנורה מפח, ובזה הדליק... ורבי שלום אליעזר זי"ע הדליק כל ימיו במנורה זו. ל'דברי חיים' היו במשך השנים הרבה חנוכיות, כי היה ממשכנן לצדקה והיו חסידים שקנו לו חנוכיות חדשות.

מדוע ערך הרה"ק מראפשיץ גלגול שלג קודם הדלקת הנרות?...

הרה"ח המפורסם ר 'שאול לייב גאנץ ז"ל היה רגיל תמיד לספר סיפור קדוש זה בימי החנוכה, וכך סיפר: באחד מימי חנוכה, כשנכנס הרה"ק מראפשיץ זי"ע להדלקת נרות חנוכה, הבחינו צאצאיו שרגליו פצועות ושותתות דם, ולאחר ששאלוהו לפשר הדבר, ענה להם ש"עשה היום גלגול שלג". שוב שאלוהו בתמיהה רבה: "הכי עתה בזקנותו זקוק אבינו עוד לגלגול שלג?" וענה להם הרה"ק מראפשיץ: אספר לכם סיפור ואז תבינו למה עשיתי היום גלגול שלג. לפני רבות בשנים, בצעירותי, רציתי להיות נוכח בשעת הדלקת נרות חנוכה אצל הרה"ק מבארדיטשוב, ולא היתה לי פרוטה בכיס להוצאות הנסיעה, ולכן החלטתי ללכת ברגל. כך הלכתי רגלי כמעט שבועיים ימים, וכאשר מצאתי מקום לנוח נחתי קצת והמשכתי ללכת. כמובן שהיה לי קר וגם לא אכלתי כראוי, אבל התחזקתי והמשכתי בכל כוחותיי להגיע למטרה - להיות בבארדיטשוב.

באמצע הדרך מצאתי יהודי עם עגלה שלקח אותי כברת דרך, ולאחר מכן שוב המשכתי רגלי. בלילה נכנסתי לביהמ"ד בעיר אחת על אם הדרך ונחתי קצת על ספסלי ביהמ"ד. כמובן שהיה לי קר וכו'. כך עברו עלי שבועיים ימים בעמל רב ובטרחה יתירה ממש עד כלות הנפש, אבל המחשבה על המטרה הסופית, להגיע להרה"ק מבארדיטשוב היא היא שנתנה לי כוח להמשיך בדרך ולהיות נע ונד זמן רב. סוף סוף הגעתי בס"ד לבארדיטשוב בשעות הערב, כשכבר היה הזמן של הדלקת נרות חנוכה. והרה"ק מראפשיץ תיאר את הדירה בה התגורר הרה"ק מבארדיטשוב, ואמר שדירתו לא היתה כמו הדירות שלנו מורחבת וגדולה עם כל הנוחיות, אלא קטנה בת שני חדרים בלבד; החדר הראשון היה מלא וגדוש בחסידים שבאו ג"כ להיות נוכחים בהדלקת הנרות, ובחדר לפנים מחדר, היינו בחדר הפנימי, היה הרה"ק מבארדיטשוב עצמו. בראותי את הקהל הגדול באים נקבצים יחדיו, עומדים צפופים ודוחקים את עצמם לזכות ולראות את הרה"ק מדליק נרות חנוכה, הבנתי שאין לי סיכויים להתקרב ולהגיע עד לדלת המפרידה בין שני החדרים, לפי שכאמור היה החדר הראשון מלא עד אפס מקום.

שוב חשבתי מה אעשה, מהי העצה הנאותה שבכל זאת אוכל לראות את צורתו הקדושה של הרה"ק מבארדיטשוב ולא רק לשמוע את הברכות. הלא יגעתי עד כלות הנפש כמעט, האם כל יגיעתי היתה לריק ח"ו, לא ולא, א"כ מה אעשה? עלה רעיון במחשבתי והחלטתי שאין לי ברירה אלא להשתטח אפיים ארצה ולעבור בין הרגליים של הקהל הקדוש, וכך אוכל להגיע אל הדלת הפנימית ואכן כך עשיתי. אתם יכולים לתאר איך עלתה בידי הזחילה בין הרגליים של הקהל. הם דרכו על כל גופי עם ה'שטיוולך' - המגפיים והנעליים המרופשות מרוחי הבוץ והטיט, זה היה ממש נורא ואיום, אבל קיבלתי את הכל באהבה וסבלתי כדי להוציא

לפועל את רצוני להגיע למטרה : לראות את הדלקת נר חנוכה של הרה"ק מבארדיטשוב. כך נדחפתי באיטיות על הרצפה בין רגלי הקהל עד שהגעתי לדלת החדר שמצדה האחר עמד הרה"ק מבארדיטשוב. הרה"ק מראפשיץ המשיך לתאר שהדלתות של הרה"ק מבארדיטשוב לא היו חלקות ויפות כמו הדלתות שלנו אלא חרוצות וחלולות, כמו שמצרפים קרש עץ למשנהו וביניהם נותרים חריצים שדרכם אפשר בקושי להציץ בעין אחת לעבר השני. בכל כוחי ובכל כוונתי הצמדתי את פניי לדלת, ואכן התמזל מזלי לראות בעין אחת את צורתו הקדושה של הרה"ק מבארדיטשוב .זכיתי לראות את הרה"ק יוצק שמן לנרות המנורה, אבל היה יותר שמן על הריצפה ממה שבתוך המנורה, והיה שווה לי כל העמל והסבל הרב שעברתי כדי לראות את המראה הנורא הזה. ואח"כ שמעתי סוף סוף את ברכות ההדלקה וראיתיו מדליק את הנרות. רק אחרי כל זה נחה דעתי שהשגתי את המטרה. סיים הרה"ק מראפשיץ את הסיפור והפטיר: עכשיו תבינו ילדיי למה רגליי שותתות דם. עשיתי היום גלגול שלג, כי נזכרתי היום שזכיתי לפני שנים רבות לראות את הבארדיטשובער מדליק נרות חנוכה, לא יכולתי להירגע ולקרר את לבי ונפשי לאחר מכן אלא ע"י גלגול שלג...

להתרחק מהבלי השחוק

סמוך לימי חנוכה למד מרנא ה'חתם סופר' זי"ע עם תלמידיו לאחר תפילת שחרית הלכות חנוכה, כדרכו בקודש ללמוד עם תלמידיו הלכות חג סמוך לחג. בחנוכה הזהיר להתעסק בלימוד תורה הקדושה יותר מבשאר הימים, והקפיד מאוד על אותם שמבלים ימים אלו בהבלי השחוק, ואמר שעצת היצר הרע היא להפריע את העם מעבודת ה' ומתלמוד תורה בימי חנוכה, אשר תקנו לנו חז"ל להודות ולהלל, והלימוד בימים האלו נשגבה מאד, בהיות שסודות התורה שנמסרו למשה רבנו ע"ה היו בימי החנוכה.

(מנהגי רבותינו והליכותיהם' חנוכה א-ב)

להתפלל על אתרוג מהודר בחנוכה

בימי החנוכה שאל הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע את בן אחיו רבי שרגא פייביל זצ"ל: האם זכית והיה לך אתרוג מהודר בחג הסוכות האחרון, כשהוא מוסיף ומפטיר לעברו, דע לך, כי חנוכה הוא זמן המסוגל להתפלל עבור אתרוג מהודר בחג הסוכות הבא עלינו לטובה...

(תפארת רבותינו)

פתילות לנר חנוכה

כ"ק האדמו"ר רבי יענקל'ע מפשעווארסק זצ"ל היה מדקדק שהפתילות יהיו עבות קצת, כדי שיהיה להב גדול. הרבי זצ"ל היה אומר שב'ילקוט שמעוני' (שופטים פרק ד) מובא, שדבורה זכתה לנבואה, בזכות שעשתה פתילות למשכן, והיא מתבוננת ועושה 'פתילות עבות', כדי שיהא אורן מרובה להרבות כבוד השכינה, והקב"ה בוחן כליות ולב, אמר לה "דבורה את נתכוונת להרבות אורי, אף אני ארבה אורך ביהודה ובירושלים כנגד י"ב שבטים", עד כאן. ואמר הרבי, שמזה נראה, שיש מצוה בפתילות עבות, ועל כן נוהג הוא לעשות קצת עבה. ואף כשאמרו לו פעם, שפתילות עבות מעלות עשן יותר מפתילות דקות, עם כל זה סבר שיותר ראוי להקפיד שיהא נרו יפה בלהב גדול. אחד מן המשמשים בקודש מספר, ששמע פעם בעת הכנת הפתילות, שהרבי אומר בלחש: 'לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה'.

(בימי חשמנים - זמירות לחנוכה)

כוח וסגולת הזמן

הגה"צ המגיד רבי אלימלך בידרמן שליט"א מספר: סיפר לי יהודי חשוב שליט"א מתושבי אנגליה, שלפני כחמישים שנה נולדה לו בת בימי הקיץ, ולדאבון לב נולדה הבת בלי בני מעיים (קיבה) רח"ל, והודיעוהו הרופאים שבדרך הטבע לא תחיה אלא יום או יומיים. כשומעו את דבריהם העלה בדעתו למהר ב'קריאת השם' עוד בימות החול כל עוד שהיא בחיים חיותה. שאל היהודי את כ"ק האדמו"ר רבי איציק'ל מפשעווארסק זי"ע על רצונו לקרוא מיד שם, אך רבי איציק'ל אמר לו שימתין עד שבת. אבי הבת ניסה להסביר כי מי יודע אם תאריך ימים עד שבת, אולם רבי איציק'ל עמד על שלו שיתן שם בשבת. ואכן כך עשה. והנה הרופאים נתנו לה לאכול אך 'כבולעו כך פולטו', ומ"מ למרבית הפלא נשארה הבת בחיים, כשהרופאים אומרים שנסי נסים מתרחשים עמה בכל רגע - מעל לדרך הטבע. כך נמשך הדבר עד יום א' דחנוכה. באותו היום גילה הרופא להורי הבת שאין בידו כל הסבר בדרכי הטבע - אבל לנגד עיניו נראה בצילומים דבר פלא והפלא, כי נברא 'יש מאין', ובמקום הקיבה החל לגדול קצת עור ואולי יש תקוה, וביום שמעלים האור עלה העור... עד שבתוך ב' שבועות נבראה בקרבה קיבה חדשה לאורך ימים ושנים, ויהי לפלא ולמופת.

בר"ח ניסן נכנס האב עם ב"ב לרבי, והזכירו ב'קוויטעל' את הבת, נענה הרבי ואמר, שמיד כשנולדה הבת הבין מדברי האב שאין כל מציאות שתחיה הבת, על כן המתין לשעת הכושר - נר א' דחנוכה, ואז בקע רקיעים בתפלתו עד שהרגיש שפעל לה ישועה (משמעה אם הבת דברים מפורשים יוצאים מפי הרבי, נפלה לארץ ונתעלפה רוחה, שהרי באותו היום החל העור לצמוח - והם לא סיפרו לרבי באיזה יום אירע הנס כי לא ידעו מתחלה שהישועה היתה תלויה ביום זה דייקא).

(באר הפרשה, חנוכה)

בדידי הוי עובדא

מוצש"ק פרשת וישב שבת חנוכה, נר ג' דחנוכה תשפ"א:

היום השתתפתי בהדלקת הנרות שערך כ"ק האדמו"ר מטאלנא שליט"א. קודם ההדלקה משמש בציציתו והביט על המזוזה. כדרכו בקודש בכל שנה, שימי החנוכה סובבים הולכים כנגד איזה ענין, גם השנה הביא מש"כ בספה"ק שבט מיהודה מהרה"ק רבי אברומ'לי אייגר, שימי החנוכה מכוונים כנגד הפסקאות ב'אנא בכח', וזאת חנוכה כנגד 'ברוך שם' וכו', נמצא לילה זה, לילה דזבולון, מכוון כנגד

'נא גיבור דורשי יחודך כבבת שמרם', סתם ולא פירש. הרבי"ס הקודמים קיצרו בדבריהם. תפילת אנא בכוח היא תפילה קדושה, י"א שרבי נחוניא בן הקנה תקנה וי"א כי רבי חנינא בן תרדיון, והמקובלים הרבו מאוד מילתם על תפילה זו. הנה מצינו שישששכר וזבולון נתחלקו לשניים, יששכר היה עמוד התורה וזבולון היה תמכין דאורייתא, ולמרות זאת הנה בתחילת כניסתו לארץ ישראל לא קיבל נחלה כרצונו, כמבואר בגמ' מגילה עד שהבטיח לו הקב"ה כי יקבל שפוני טמוני חול וכו', ועכ"ז אמרו לו עוד קודם שראה עושרו בידיו, שמח זבולון, שישמח למרות שעדיין אין כספו בידו. ואילו היום כ"כ קשה לבקש מאדם שיהיה בשמחה. כיום השתנה המבט הנכון בעולם על ענין הממון, בדורות הראשונים לא רצו יותר מדאי ושמחו בחלקם, והשכילו להבין כי עיקר העשירות הוא אין עשיר אלא בדעת, ברכישת מסכתות ודברי תורה, אך כיום כל העולם רודף כל היום אחר כסף ויש לו מנה רוצה מאתיים, ואף תלמיד חכם אינו חייב להיות תלמיד חכם כי גם את זה אפשר לקנות בכסף, שיוציאו ספר ויכתבו שמו כמחבר הספר, ספר נוצר חסד לאלפים... ובחצרות רואים שמכבדים הגבירים הגדולים המחזיקים החצר.

אנו חיים עם מבט כ"כ מעוות, לא אתם אלא אני, מדמים שצריך לחגוג בנעימים וכו', לא צריך את זה, פעם היו עורכים חופה בחצר עם חתולים... והסתפקו במה שיש, והיום רוצים עוד ועוד. וכל הזמן אנשים מתאוננים. מסופר על הרה"ק רבי מאיר'ל פרמישלאנער שפעם בא אליו יהודי שביקש ברכה לפרנסתו, והרה"ק נתן לו חנוכה געלט, כעבור תקופה קצרה חזר וביקש עוד פעם ברכה, אמר לו הרבי הרי נתתי לך חנוכה געלט, ענה היהודי אכן קניתי עם זה תפוח אדמה ובצל, ואכלתי וזה נגמר... אמר הרה"ק מפרמישלאן נתתי ליהודי הזה חנוכה געלט, והוא קנה עם זה תפוח אדמה ובצל, וחזר ע"ז שוב פעם, והיהודי עומד ותמה ושאל את הרה"ק מה אומר הרבי, אני אומר כך כלפי שמיא... די שוטה, היית צריך להשאיר את זה אצלך וזה היה מביא לך עוד ועוד כסף... זה מבט של פעם על כסף, זה לא משמש עבור עוד קניה... כל אלו המתענגים וחוגגים בהבלי העולם לא ראינו שהם יותר שמחים, מכיר אנוכי ג"כ גבירים שמכירים עוד גבירים ולא ראינו שאלו שיש להם כסף, יהיו שמחים יותר. עשירים כבדים, שעושרם הכבד מכביד להם על הלב...

העושר האמיתי זה עושר בדעת, חז"ל אמרו יאה עניותא לישראל ולא יאה עשירות לישראל, ודאי שצריך כסף כדי לחיות ולחתן את הילדים, אבל צריך לתת לכסף את המבט הנכון... ועל זה מבקשים בנר של זבולון, נא גיבור זה הזבולון (האדמו"ר שליט"א פירש הקשר, אך נשמט מזכרוני), דורשי יחודך, שצריך לייחד שמים וארץ, ומה בקשתו של זבולון, כבבת שמרם, שישמור על בבת עינו ביוצאו לרחוב למסחר וכדו', שהכסף לא יגרום לו להיכשל בראיה אסורה. היה יהודי באמריקה שזכה בלוטו האמריקאי בסכום עצום, והיה מקורב בחב"ד ולאחמ"כ נתרחק, וכאן שזכה בכסף נכנס שוב ליחידות אצל כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, ר' לייבל גרונר סידר לו פרוטקציה, ושלף פנקס צ'קים ועט מרשים ואמר לרבי שזכה בלוטו, ובכן הוא שואל את הרבי כמה לכתוב בצ'ק עבור המוסדות?... והרבי השיב אני לא רוצה כלום, ההוא התפלא ואמר (הוא היה רוסישער...) יתכן שאח"כ יהיה מצב שהרבי יבקש ואני לא אתן... הגיב הרבי: לכן בדיוק אני לא רוצה... עד שההוא תפס את עצמו וממש ביקש בתחנונים שהרבי יסכים לקחת ממנו... אמר לו הרבי: תבוא שוב פעם עוד כמה חדשים ואז נראה אם ארצה לקחת ממך... הייתי נוכח פעם ב'קידוש' בצפרא דשבתא אצל הרבי הבית ישראל, והיה שם יהודי עשיר גדול שהכרתי אותו, והרבי מזג לו כוס לחיים, ולאחמ"כ הרבי מזג כוסית נוספת וההוא הושיט את ידו, בטוח היה שהרבי נותן לו עוד כוס, אך הרבי נתן זאת למישהו אחר, והרבי שם לב לכך, והתבטא: יוסל'ה, פון אזוי פיל טרונקען קען מען אנטרינקן ווערן... (לשון נופל על לשון). סיפרתי זאת אח"כ לאבי (להבחל"ח), והוא ממש התפלא איך הרבי מסוגל היה כך לדבר לאותו גביר, שהחזיק הרבה את המוסדות וכו'... לימים, אותו גביר שתה יתר על השיעור, והיתה לו בריכה פרטית בחצרו, ונכנס בשכרותו למים וטבע רח"ל... הרבי ניסה לרמוז לו להציל אותו... פעם אחת הייתי עם זקיני אדמו"ר זי"ע בכותל המערבי, וניגש אליו אחד שהכירו מקנדה ונתן בידו צ'ק, וזקיני הודה לו ומיד לאחמ"כ אמר לי לקרוא לר' לייבל גובנר, היה חסיד גור שהיה אוסף כסף לצדקה בכותל, מוצאו היה מהונגריה, (ואמר אדמו"ר שליט"א בצחות: ולמה אני מציין זאת? כי ר' לייבל ניגש לזקיני בדרך ארץ, ואם אומרים על פולישער שניגש בדרך ארץ מוכרחים לציין שהוא היה הונגרישער...) וזקיני נתן לו הצ'ק, ר' לייבל הביט בצ'ק וחוורו פניו לנוכח הסכום העצום, ואמר לי ודאי זקינך לא ראה הסכום... ואמרתי זאת לאדמו"ר זי"ע, אך לא הסכים ליטול הכסף אלא אמר, הנה ר' לייבל יש לו עניים שאוסף להם, שיתן להם... כל כך מאסו בכסף... עצביהם כסף וזהב - הכסף והזהב עושים לבעליהם עצבים... לאחר מעמד ההדלקה והלחיים סיפר לי הר"ר ... ששמע מ.... שהיה מהמסתובבים בקודש אצל כ"ק האדמו"ר רבי ישראל מרדכי מראחמסטריווקא זצ"ל ושהה שם בקודש פנימה בעת אשר הכתיר את כ"ק האדמו"ר מטאלנא שליט"א לאדמורו"ת, וציווה להביא לפניו קערה מלאה מטבעות, והכניס ב' ידיו הק' לקערה והוציא מלא חפניים מטבעות ונתן להאדמו"ר שליט"א, באומרו: זאלסט קענען ווינטשן אידן אויף פרנסה...

[מתוך גיליון יין ישן]



ויהי לשון צער

/ הרב שמעון ממן שליט"א

"ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם..." מבאר רבינו אור החיים הקדוש, אין ויהי אלא ל' צער, כי מעכשיו יתחיל לסובב סיבת גלות בני ישראל למצרים. והגם שהגלות נגזרה כבר בברית בין הבתרים, וכמו שנאמר לאברהם אבינו ע"ה (בראשית טו, יג) "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה". מכל מקום קושי השיעבוד לא נגזר עליהם, זאת ועוד שלא נגזר עליהם להשתעבד דוקא במצרים, אלא בארץ לא להם. וכמו שכתבו התוספות (שבת י:) שלא נגזר עליהם להשתעבד במצרים שהוא כור הברזל. והראב"ד (פ"ו מהלכות תשובה) כתב, שהמצריים הוסיפו לצער יותר ממה שאמר הכתוב ועבדום וענו אותם.

ועוד יש לבאר, שכתב ל' צער בגלל בשורת הרעב, והקב"ה מצטער עם בריותיו, וכמו שכתוב בכל צרתם לו צר ושכינתא בגלותא.

עוד בא לרמוז על צערו של יוסף הצדיק, שנגזר עליו להתעכב עוד ב' שנים אחר פתרון החלום, בגלל שאמר "כי אם זכרתני... והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה". וכמו שכתב רש"י (מ, כג) מפני שתלה יוסף לזוכרו, הוזקק להיות אסור שתי שנים, ע"כ. ואמרו רז"ל (ב"ר פרק פט) "ויהי מקץ" קץ שם לחושך. ולפי זה יש לבאר, בגלל הקץ שהוא יצר הרע הנקרא קץ כל בשר, נצטער יוסף הצדיק להיות בבית האסורים שנתיים ימים מיום פתירת החלום, שאז ביקש משר המשקים שיזכור אותו בפני פרעה להוציאו מבית האסורים. ומידה כנגד מידה, כנגד אומרו ב' פעמים ל' זכירה, נמנע זכרונו לטובה בפני השי"ת בימי ראש השנה של ב' שנים הסמוכות ליום פתרון החלום, ימים המיוחדים להעלות זכרון ישראל לטובה ולברכה.

התעוררות לתיקון המעשים

"ויאמרו... אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו" מבאר רבינו אור החיים הקדוש, מהו ל' אבל? כי האחים הרהרו בדעתם, מה הסיבה שהגיעה להם צרת העלילה שהם מרגלים. אם בגלל מכירת יוסף, הרי דנו אותו ע"פ הדין שמגיע לו עונש מיתה [וכמו שביאר לעיל (לז, כ) ע"ש] ואם על שגרמו צער לאביהם, עלילה זו תוסיף צער לאביהם. ולכן אמרו "אבל אשמים אנחנו... בהתחננו אלינו" שהיה להם לרחם עליו בראותם את אחיהם מתחנן אליהם, לבל יזרקוהו לבור מלא בנחשים ועקרבים, והם נתאכזרו עליו והשליכוהו אל הבור, והנהגה מגונה היא לצדיקים.

עוד מבאר, הואיל וכל האחים באו למשמר עבור עלילת ריגול, נתעוררו לבחון את מעשיהם למה הגיע להם זאת העלילה. כי אם בשביל מכירת יוסף באה העלילה, הוקשה להם שהרי ראובן לא היה במעשה המכירה. אלא על כרכך נענשו על אשר ראו בצרת נפשו, היינו בשעה שכולם רצו להתנכל אליו. וכמו שכתוב (לז, יח-יט) ויראו אותו מרחוק... ויתנכלו אותו להמיתו, ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא". וכאן גם ראובן היה בכלל דעתם של כל האחים, אלא שמנע מהם הריגתו בידים. זאת ועוד שאמר להם ראובן "השליכו אותו אל הבור" וברור שבאותה העת התחנן אליהם יוסף לבל ישליכוהו, אם לפחד הנפילה או לנחשים ולעקרבים המצויים בו, ואין לך מיתה משונה מזו. ולזה נתעוררו כשלקח מהם את שמעון ונתנו בבית האסורים ואת כולם שחררו לעלות לאביהם, השכילו להבין את סיבת העלילה כי מכרו את יוסף. כי כמו שמכרו את יוסף לנכריים, כן נאסר אחיהם ביד איש נכרי. ולכן כתוב ל' אבל שפירושו באמת, שהצדיקו עליהם את הדין. וקבלו באהבה את גזירת ה' שהעלילו עליהם שהם מרגלים ונאסר שמעון ביד נכרי, בגלל מכירת יוסף לנכרים.

ומכאן ניתן ללמוד לעצמנו לקבל באהבה את כל הנגזר עלינו מהשי"ת, ולא לחינם שולח ה' סימנים, אלא כדי לעורר את הלב לתור אחר המעשים שלנו ולתקן את המעוות ולהכשיר את המעשים הטובים.

חנוכה נוסח תימן

שמונת ימי החנוכה לא היו ימים מיוחדים כמו שאר החגים ולא נקרא חנוכה בשם "עיד" (חג) אלא בשם חנוכה בלבד. אף החנוכיה הייתה נקראת "חנוכה" ובדרך כלל היא הייתה עשויה מאבן בהט וצורתה עיגולית קעורה או מאורכת קעורה, שזרבוביות חרוצות בה לאורכה או סביב עיגולה. את ה"חנוכה" היו מדליקים בשמן בלבד ע"י פתיל פשתים או צמר גפן והיו מניחים אותה בקומה התחתונה על יד פתח הבית.

ימי החנוכה מתבטאים בעיקר בבית הכנסת בהזכרת "על הניסים" בתפילת העמידה וכן בקריאת ההלל בברכה תחילה וסוף, וכן באמירת המזמור של חנוכה "מזמור שיר חנוכת הבית" והקריאה בספר תורה בפרשת הנשיאים בספר במדבר (ו', כ"ב).

ישנם הנוהגים ללמוד עם ילדיהם את מגילת בני חשמונאי (מגילת אנטיוכוס) המספרת את נס החנוכה. ימי החנוכה היו מורגשים בעיקר בקרב הילדים והנוער משום שהלימודים בימים אלו היו מסתיימים מוקדם מהרגיל והיו עורכים מדי יום מעין סעודה כמו שנוהגים הבוגרים. ובמשך כל ימי החנוכה היו שרים במנגינה שלהפזמון "מפי אל" את השיר "יא חנוכה חנכיני/דק עמראן ואפתחי לי", והפירוש: חנוכה (חנוכייה), השרי עלי שמחת חנוכה! התדפק עמראן בשער הבית, פתחי לי! וכך חוזרים ושונים.

מעוז צור – הבית השביעי



מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי לְךָ נָאֶה לְשַׁבֵּחַ.
תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי וְשָׁם תּוֹדָה נְזַבֵּחַ.
לְעֵת תָּכִין מַטְבֵּחַ מִצָּר הַמְנַבֵּחַ.
אָז אֶגְמוֹר בְּשִׁיר מִזְמוֹר חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ:



רָעוֹת שָׂבְעָה נַפְשִׁי בְּיָגוֹן כֹּחִי כָּלָה
חַיַּי מֵרְרוּ בְקֹשִׁי בְּשִׁעְבּוּד מַלְכוּת עֶגְלָה
וּבְיָדוֹ הַגְּדוֹלָה הוֹצִיא אֶת הַסְּגֻלָּה
חֵיל פַּרְעֹה וְכָל זַרְעוֹ יָרְדוּ כְּאֶבֶן בִּמְצוּלָה:



דְּבִיר קָדְשׁוֹ הֲבִיאַנִי וְגַם שָׁם לֹא שָׂקַטְתִּי
וּבָא נוֹגֵשׂ וְהִגְלַנִי כִּי זָרִים עָבַדְתִּי
וְיֵין רַעַל מָסַכְתִּי כְּמַעַט שֶׁעָבַרְתִּי
קֵץ בָּבֶל וְזַרְבָּבֶל לְקֵץ שִׁבְעִים נוֹשַׁעְתִּי:



פְּרוֹת קוֹמַת פְּרוּשׁ בְּקֶשׁ אֲגָגִי בֶּן הַמְּדָתָא
וְנִהְיָתָה לוֹ לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ וְנַאֲוָתוֹ נִשְׁבָּתָה
רֹאשׁ יְמִינִי נִשֵּׂאתָ וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מָחִיתָ
רֹב בָּנָיו וְקִנְיָנָיו עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:



צָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי אָז בִּימֵי חַשְׁמַנִּים
וּפָרְצוּ חוֹמוֹת מִגְדָּלַי וְטִמְּאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים
וּמִנּוֹתַר קַנְקַנִּים נַעֲשָׂה נֵס לַשּׁוֹשַׁנִּים
בְּנֵי בִינָה יְמֵי שְׁמוֹנָה קָבְעוּ שִׁיר וְרָנָנִים:



חֲשׁוֹף זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ וְקָרֵב קֵץ הַיְשׁוּעָה
נְקֹם נִקְמַת עֲבָדֶיךָ מֵאֲפִפָה הָרִשָׁעָה
כִּי אָרְכָה הַשָּׁעָה וְאֵין קֵץ לִימֵי הָרָעָה
דְּחֵה אֲדֹמוֹן בְּצַל צַלְמוֹן הָקֵם לָנוּ רוֹעִים שִׁבְעָה:

מִשְׁבָּרִים עָבְרוּ עָלַי, בְּאַלְפַּיִם שָׁנוֹת גָּלוּתִי
וּבְשׁוּאַת לְבָבוֹת בָּנַי, עוֹד מְעַט וְנִשְׁמַדְתִּי
בְּאֶרֶץ אֲבוֹת אָז קַמְתִּי, וּתְשׁוּעָה נָתַתָּ לִי
בִּנְיַן לִבְנוֹת חַיִּים לִחְיוֹת, לְדוֹרוֹת נָחַלְתָּ לִי

לזכרו של אליקים חיים שחף בן רבקה ומרדכי
נולד בנר שישי של חנוכה ל' כסלו תש"ז, נפטר בשבת קודש פרשת עקב, כ"ג מנחם אב תשע"ט

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

מערכת
בסוד שיח
מאחלת

חג אורים שמח
לכל בית ישראל

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net